

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Nr 1 - mars 2012

Landsbygd i Centrum

Tema: Förnybar energi & klimat

Foto: Christina Fagergren

Länsstyrelsen i Stockholms län
Hantverkargatan 29
Box 22067
104 22 Stockholm

Tfn: 08-785 40 00 (vxl)
Fax: 08-785 40 01
Besök oss gärna på
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Redaktion: Hanna Williamsson, Mette
Kjöbek Petersen, Rose-Mari Åkerström
Ulrika Geber (ansvarig utgivare)

Tryckeri: Lenanders Grafiska

I detta nummer kan du bland annat läsa om:

Biogas - förnybar energi med potential

Om kor och klimat

Järnrosen - en klimatsmart ros

Nytändning för salix?

Klimatmål

Läge för vindkraft?

Lantbruksledaren

Så har vi hunnit med både sträng vinter och solens återkomst och dagar som blir allt längre. Temat för detta nummer av Landsbygd i Centrum är förnybar energi och klimat. Det är en stor utmaning vi står inför. Beräkningar visar att hela livsmedelskedjans energibehov skulle ta omkring 40 procent av åkerarealen i anspråk om jordbruket skulle stå för den förnybara energin. Därför kan du i detta nummer läsa både om produktion av förnybar energi och om energieffektivisering i jordbruket.

Arbetet med ansökningar av jordbrukarstöd inom SAM Internet är i gång och vi har redan full bemaning med möjligheter till hjälp med ansökan. Många brukare är också tidigare ute än vanligt. Ändå vill vi uppmana till att inte vänta till sista veckan före den 29 mars då trycket kommer att vara extra stort.

Regeringen beslutade i slutet av 2011 om förändringar i Landsbygdsprogrammet 2007 till 2013. Ändringarna gäller från och med 2012 och innebär bland annat att vissa åtgärder stängts, att medel omfördelats mellan länen och att stödet till bredband förstärks kraftigt. För Stockholms län innebär det bland annat att vi fick extra medel till förädling av livsmedel och till miljöåtgärder inom regionalt prioriterade områden och 16 miljoner extra till bredbandsstödet.

Ändringarna i Landsbygdsprogrammet innebär att vi har reviderat länets Genomförandestrategi. Ändringarna har diskuterats med vårt partnerskap som

ställt sig bakom våra förslag. Vi har bland annat formulerat tydliga prioriteringsgrunder för ansökningar om stöd till utbyggnad av bredband utifrån att förutsättningarna är lite speciella i Stockholms län. Tillgång till fiber är väldigt låg i vissa delar av länet och utbyggnaden kostsam. Samtidigt har vi stora områden i tätorternas randområden som saknar tillgång till fiber men där vi kan förvänta oss att marknaden kan hantera utbyggnaden inom några år. Du kan läsa mer om prioriteringsgrunderna på nästa sida.

En annan förändring är att vi sänkt minimibeloppet för investering för att få företagsstöd. Enligt förslaget ska minimibeloppet vara 50 000 kr istället för som tidigare 100 000 för att få 30 procents investeringsstöd. Vi tror att vi på detta vis kan öka andelen företag som drivs av kvinnor med stöd inom Landsbygdsprogrammet. Studier visar nämligen att kvinnor ofta gör små investeringar under en längre tidsperiod. Förändringen kommer som ett resultat av det arbete vi gjorde under 2011 med att se hur Landsbygdsprogrammet bättre kan komma företagande kvinnor på landsbygden till del. En annan slutsats är att vi måste bli bättre på att bygga nätverk med kvinnor som driver mikroföretag på landsbygden. Vi har också tagit fram ett informations- och inspirationsmaterial om kvinnor som lyckats förverkliga sina idéer och drömmar, se sista sidan.

Ulrika Geber
lantbruksdirektör

SAM-ansökan 2012

Torsdagen den 29 mars är sista ansökningsdag för SAM. Här presenteras några nyheter för året och en liten checklista för att undvika kostsamma fel.

SAM Internet

SAM Internet har inför 2012 fått en hel del förbättringar som gör det enklare att använda och förstå. Jordbruksverket och länsstyrelserna satsar på att så många som möjligt i år ska skicka in sin SAM-ansökan via SAM Internet eftersom den uppdaterade informationen om block och åtaganden minskar risken för fel.

Hjälp med SAM Internet

Till alla som förra året skickat in sin SAM-ansökan via pappersblanketten har Länsstyrelsen skickat ett erbjudande om att få hjälp med att göra och skicka in ansökan. Detta sker vid nio tillfällen på fyra platser i länet. Som ”nybörjare” kan man också boka tid för att få komma till Länsstyrelsen och få hjälp. Något Öppet Hur erbjuds däremot inte i år. För alla som redan tidigare år skickat in ansökan via SAM Internet erbjuder vi i första hand hjälp per telefon. Under de två sista veckorna före den 29 mars kommer länsstyrelserna

gemensamt att erbjuda telefonhjälp under kvällar och helger.

Några nyheter i korthet

- Handjursbidraget försvinner.
- Det går inte att söka nytt åtagande för skyddszoner eller miljöskyddsåtgärder.
- Det finns nya tvärvillkor när det gäller spridning av gödsel och för användning av växtskyddsmedel.
- Du kan i år välja om du vill ha rörlig eller fast ersättning för ditt åtagande "minskat kväveläckage".
- Det finns mindre pengar för miljöskyddsåtgärder på grund av ändrade regler.
- Du kan behöva dra tillbaka ansökan om miljöersättning för skyddszoner om du ska spruta med vissa växtskyddsmedel.
- Ekologiska grisar och fjäderfå måste nu ha 100 procent ekologiskt foder.

På Jordbruksverkets webbplats hittar du svar på många frågor, information om telefonhjälp och broschyren "Nyheter och översikt 2012", www.jordbruksverket.se.

SAM-ansökan 2012 - checklista

Genom att gå igenom nedanstående innan du skickar in din SAM-ansökan kan du undvika fel som kan bli kostsamma.

Uppfyller du kraven för att få gårdsstöd?

Du måste ha minst fyra hektar jordbruksmark och inneha minst fyra stödrätter i samma region för att kunna få gårdsstöd. Om du övertar delar av annan brukares SAM-ansökan måste du själv ha en SAM-ansökan inkommen senast den 29 mars för att kunna få gårdsstöd för den areal som du tar över.

Har du förlängt dina miljöåtaganden till och med 2013?

Har du åtaganden som gäller till och med 2012 kan du förlänga dem i SAM-ansökan till och med 2013. Om du inte väljer att göra det kan du söka nytt åtagande först år 2014.

Har du redovisat all jordbruksmark?

Det är viktigt att du redovisar alla block som ingår i dina miljöersättningsåtaganden i SAM-ansökan. De

block som inte är godkända för gårdsstöd ska du däremot inte redovisa några skiften för utan endast ha med i blockförteckningen.

Har du begärt kartredigering på rätt sätt?

Om du vill ändra dina blockgränser i SAM Internet måste du begära kartredigering, det räcker inte att bara rita om skiftets gränser. Gör så här: Markera block - Välj "Block" ovanför kartbilden - Välj "Föreslå ändring av block" - och motivera. Rita skiftet som det ser ut i verkligheten.

Har du ny eller nyröjd mark?

Ta inte med ny mark i SAM-ansökan (så kallade 00-block) om du inte är säker på att det är jordbruksmark. Ta heller inte med nyröjd mark som tidigare dömts bort i blockinventeringen utan att tydligt ange att du åtgärdat bristerna genom att begära kartredigering och motivera. Om motivering saknas eller marken inte godkänns som jordbruksmark riskerar du sanktion på din utbetalning.

Viveka Appeltofft

Möjligheter inom Landsbygdsprogrammet

En reviderad Genomförandestrategi har tagits fram för Landsbygdsprogrammet i Stockholms län som gäller från och med 2012. Vissa förändringar är ett resultat av ändringar i programmet, andra har vi gjort för att bättre nå målen med programmet, så här i slutet av programperioden. Här presenteras några nyheter som är aktuella och av stor betydelse.

Sök restaureringsstöd nu!

Miljöinvesteringen för restaurering av betesmarker och slåtterängar inom Utvald Miljö har vi numera öronmärkt för skogsbeten och strandbeten. Om du vill restaurera någon annan typ av betesmark eller äng är det miljöersättningen för restaurering som gäller. Ansökan om miljöersättningen ska ha kommit in till Länsstyrelsen senast den 29 mars 2012. Kontakta Länsstyrelsen nu om du går i restaureringstankar, så får du hjälp att komma vidare med din ansökan.

Mer pengar till rovdjursavvisande stängsel

Du som har en fårbesättning i eller i närheten av Rialareviret har möjlighet att söka stöd för rovdjursavvisande stängsel. Från och med 2012 finns mer pengar att söka och ersättningen har höjts till 50 kronor per

meter. Kontakta Länsstyrelsen innan du söker för att få mer information.

Nya prioriteringsgrunder för bredbandsstödet

Det finns nu cirka 35 miljoner kronor i bredbandsstödet i Stockholms län. En del ansökningar har kommit in och arbeten har påbörjats på flera håll i länet. Följande prioriteringsgrunder, utan inbördes ordning, gäller ansökningar om stöd till bredbandsutbyggnad där ansökningar som uppfyller flera kriterier prioriteras högre än de som uppfyller färre.

- Landsbygdsområden utanför tätorternas randområden.
- Landsbygdsområden med många fastboende och företag.
- Skärgården, i första hand öar utan fast landförbindelse.
- Områden med dåliga kommunikationer generellt.
- Områden med bristfällig service.
- Fiber före andra typer av bredband.

Hanna Williamsson, Åsa Pettersson och Sven-Erik Svensson

Läs hela Genomförandestrategin och mer om de förändringar som gjorts på Länsstyrelsens webbplats, www.lansstyrelsen.se/stockholm/lantbruk.

Foto: Hanna Williamsson

Biogas - förnybar energi med potential

Biogas är ett förnybart energislag med många fördelar där landsbygden skulle kunna bidra stort till energiförsörjningen. Ändå går utbyggnaden av biogasproduktionen långsamt. Landsbygd i Centrum låter här Jonas Forsberg från Biogas Öst reda ut förutsättningarna.

Ökat intresse men stor osäkerhet

Biogasen är ett förnybart energislag som intresserar allt fler. Det finns goda möjligheter att öka produktionen på relativt kort sikt och intresset för biogas som fordonsbränsle har vuxit kraftigt de senaste åren, i synnerhet bland taxibolag och bussoperatörer. Men produktionen har inte kunnat hänga med och trots att allt större andel av biogasen använts som fordonsbränsle under senare år har mängden naturgas som krävs som komplement och back-up också ökat. Biogasen står inför en rad osäkerheter och utmaningar. Lönsamheten är idag långt ifrån självklar, allra minst på gårdsnivå, vilket gör stödsystemen viktiga. Men vad som skall ske med olika stödsystem på både produktions- och användarsidan hänger i luften.

Biogasen i Mälardalen

I Mälardalsregionen sker idag den mesta biogasproduktionen vid reningsverk genom rötning av det slam som blir kvar efter reningen av avloppsvattnet. Denna produktion har pågått i många decennier och samtliga större reningsverk i Mälardalen uppgraderar idag biogasen till fordonsbränsle.

En stor del av den övriga biogasproduktionen som sker i samrötningsanläggningar har byggts upp utifrån avfall från stora slakterier, mejerier, bagerier och annan livsmedelsindustri. På senare år har fokus alltmer skiftat till matavfall från hushåll och verksamheter för att få fram ytterligare substrat som kan bli biogas. Fler och fler kommuner ser det miljömässiga värdet av en separat hantering av matavfallet för att låta detta gå till biogasproduktion.

Faktaruta

Biogas: ca 60 % metan, 40 % koldioxid

Fordonsgas: > 97 % metan (kan i princip likställas med naturgas)

Produktion Stockholms län (2010): 171 GWh biogas genom rötning, 80 GWh biogas från deponier.

Beräknad årlig potential Stockholms län (med hänsyn tagen till tekniska och ekonomiska begränsningar): matavfall 172 GWh; livsmedelsindustri 16 GWh; ARV-slam 135 GWh; gödsel m.m. 186 GWh.

Lantbrukets roll och potential

Den sektor som anses ha den allra största realiserbara potentialen på kort sikt är lantbruket. Rötning av gödsel, vall, odlingsrester, halm och grödor skulle kunna ge stora mängder biogas. Hittills har dock inte den utvecklingen tagit verklig fart, trots ett investeringsstöd inom Landsbygdsprogrammet.

Den enskilde lantbrukaren kan i princip spela två olika roller vid produktion av biogas. Antingen äger man sin egen småskaliga anläggning som då i första hand förser den egna gården med el och/eller värme och säljer eventuellt överskott. Den andra möjliga rollen är den som substratleverantör till en större anläggning där lantbrukaren dessutom kan vara delägare.

Det enklaste substratet inom lantbruket är olika typer av flytgödsel. Även om gödsel inte är det mest energirika substratet är det ett stabilt och relativt lättrotat material som fungerar utmärkt som bassubstrat. Därtill är det ett material som lantbrukaren har "gratis" tillhanda. Den stora nackdelen med flytgödsel är transportineffektiviteten som sätter gränser för biogasanläggningens lokalisering. Vall är också ett substrat som fungerar väl vid konventionell rötning. Idag används vall främst som komplement vid vissa anläggningar i Sverige.

En stor del av lantbrukets stora teoretiska biogaspotential antas finnas i halm. Detta är ett mer svårnedbrytbart material som idag inte rötas i stor skala då det kräver mer avancerad förbehandling för att fungera i en vanlig rötkammare. Också hästgödsel är ett möjligt intressant material, inte minst i ett hästtätt län som Stockholms län, men också detta är svårrotat eftersom den ofta har stor inblandning av strömedel. Det pågår dock utveckling och tester av nya tekniker med målet att kunna tillvarata dessa substrat.

Att odla för biogasproduktion

Att odla grödor direkt för framställning av biogas

Biogastank. Foto: Bioenergiportalen.se

Biogas - fortsättning

skulle kunna bidra stort till produktionen. Ur röttnings-synpunkt finns flera grödor som fungerar mycket bra. Men om denna odling konkurrerar med livsmedelsframställning och därmed påverkar livsmedelspriserna riskerar biogasen att, liksom etanolen, hamna i en debatt om etik och moral. Om energigrödor ska användas för biogasproduktion eller annan energiframställning bör framställningen och hanteringen ske på ett miljö- och resursriktigt vis, fritt från de fossila bränslen som biogasen är tänkt att ersätta.

Rötresten sluter kretslopp

Alla landets biogasanläggningar, stora som små, producerar någon form av rötrest. Denna rötrest innehåller all den näring som substratet innehöll och kan därmed bidra till att kretslopp av till exempel fosfor sluts. För biogasanläggningarna är det av stor vikt att finna en bra avsättning för restmaterialet, allra helst till jord- eller skogsmark i relativ närhet. Lantbrukets roll inom biogassystemet är därför inte enbart som möjlig biogasproducent eller leverantör av substrat, utan också som mottagare av rötresten.

Att sprida rötad gödsel bjuder inga svårigheter. Rötningen medför tvärtom att kvävet i materialet blir mer lättillgängligt för växterna. Att sprida rötrest av annat ursprung, särskilt avloppsslam, är mer problematiskt. Föreningar som av olika anledningar kan finnas i materialet har lett till skepsis emot att sprida rötrest. Att få bukt med detta är inte helt enkelt. Branschen måste finna system som minimerar diffus kontaminering och därmed riskerna. Man måste även bli bättre på att tydligt kommunicera vad rötresten faktiskt innehåller. Beroende på materialets ursprung och behandling kan rötresten certifieras enligt olika system och livsmedelsbranschen ställer olika krav på materialet för att det ska få spridas på mark som används för livsmedelsproduktion genom till exempel KRAV, Svenskt Sigill och Svensk Mjölk. Dessutom bör samhället i stort sträva

efter ett ökat kretsloppstänk och en medvetenhet om att soppåsen och avloppet är potentiellt viktiga resurser.

Biogasekonomi på gården

Sedan 2009 har det funnits ett investeringsstöd hos Jordbruksverket för anläggningar som i huvudsak rötar gödsel. Hittills har 34 gårdsanläggningar fått stöd, de allra flesta i södra och västra Sverige. En relativt vanlig uppfattning är dock att stödet varit alltför litet för att verkligen sätta fart på utvecklingen av gårdsbaserad biogasproduktion. Maxbeloppet i stödet har heller inte gynnat konstellationer med flera lantbruk-företag som vill samarbeta kring en större biogasanläggning med möjlighet att uppgradera gasen till fordonsbränsle. Ett förslag om kraftigt höjt maxbelopp från och med 2012 har skapat stor förväntan och efterfrågan i hela Sverige, med resultatet att i stort sett hela biogasstödet idag är in-tecknat.

Länsstyrelserna i Stockholms och Uppsala län drev under 2010 och början av 2011 ett projekt med syfte att inventera intresset för biogasproduktion hos jordbrukare och småskaliga livsmedelsproducenter i de två länen samt att ta fram konkreta biogaskalkyler för några olika gårdar. Nära hundratalet enkätsvar visade att det finns ett stort intresse för att lära sig mer om biogasproduktion ur ett lantbruksperspektiv. JTI (Institutet för jordbruks- och miljöteknik) anlätades för att utföra beräkningar för investerings- och produktionskostnader baserat på verklig data från fem gårdar med olika produktionsinriktningar.

Ett av företagen, en slaktsvinsproducent med 20 000 ton gödsel kunde tack vare stor avsättning för värme vid kraftvärmeproduktion eventuellt uppnå lönsamhet med enbart investeringsstöd. Även mjölkföretaget med 13 000 ton gödsel kunde med investeringsstöd och det då föreslagna metanreduktionsstödet plus en stor avsättning för värme vid kraftvärmeproduktion möjligtvis uppnå lönsamhet. Uppgradering

Lästips:

Läs mer om biogas och fordonsgas på Biogas Östs webbplats, www.biogasost.se

LRF har gett ut en skrift som heter Biogas på gården som finns att ladda ner på deras webbplats, www.lrf.se/Medlem/Foretagande/Energi/Fornybar-energi/Biogas/

På Biogas Syds webbplats finns många rapporter, trycksaker och faktablad om biogas, till exempel Gårdsbiogashandboken, www.biogassyd.se

Biogasanläggning. Foto: Bioenergiportalen.se

Biogas - fortsättning

till drivmedelskvalitet gav inte lönsamhet på något av företagen.

Uppgradering till fordonsgas

Lantbrukare runtom i landet har även börjat snegla på möjligheterna att producera fordonsgas. Att uppgradera biogasen till fordonsgaskvalitet har i nuläget än större skalfördelar än själva biogasproduktionen. Samarbete mellan flera lantbrukare har visat sig nödvändigt för att uppnå tillräckligt stora mängder substrat som i sin tur kan ge tillräckligt med biogas för att uppgradering ska vara lönsamt. Ur gasdistributörernas synvinkel är större, centrala anläggningar också att föredra då man får en leveranspunkt att hämta uppgraderad biogas ifrån som sedan kan distribueras till ett eller flera tankställen.

Ett exempel på en sådan anläggning finns vid Valla Gård utanför Katrineholm. Anläggningen samögs av Swedish Biogas International (SBI) och ett tiotal lokala lantbrukare. SBI står för driften av anläggningen och sköter även kontakterna med fordonsgasmarknadens aktörer, medan lantbrukarna i första hand agerar substratleverantörer till anläggningen som årligen kan ta emot 70 000 ton flytgödsel. Den biogas som produceras uppgraderas på plats till fordonsgas, som därefter fylls i så kallade gasflak och fraktas till Stockholm. Det långsiktiga avtalet med en av fordonsgasmarknadens aktörer i Stockholm ger en säker avsättning i många år framöver, vilket varit en viktig förutsättning för denna anläggning. Flera andra liknande projekt är på gång, bland annat utanför Nyköping och i Västerås.

Visionslös strategi

Under 2010 lämnade Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Energimyndigheten ett gemensamt förslag till en nationell biogasstrategi. Detta var resultatet av ett gemensamt uppdrag som de tre myndigheterna fått av regeringen. Förslaget mötte dock mycket kritik från biogasbranschen som menade att utredningen var allt-

för negativ i bedömningen av biogaspotentialen vilket resulterade i en försiktig och visionslös strategi.

Långsiktiga spelregler saknas

Ett av få konkreta förslag om finansiellt stöd gällde ett produktionsstöd, även kallat metanreduceringsstöd, som skulle betalas ut med 20 öre/kWh biogas som produceras från gödsel. Man föreslog även att miljöersättning för vallodling skulle utökas och även omfatta vall som odlas för biogasproduktion. Förslaget om metanreduceringsstöd har dock strukits ur budgetförhandlingarna under hösten 2011 och det ser inte ut att bli något sådant stöd med just den utformningen under de närmsta åren – om alls. Osäkerheten kring vilka långsiktiga ramar som skall gälla är ett större problem för produktionsutvecklingen. I Jordbruksverkets förslag till det nya landsbygdsprogram som ska gälla år 2014 till och med år 2020 finns dock en miljöersättning för biogasproduktion från stallgödsel.

Att möta och styra efterfrågan

På användarsidan har både kollektivtrafik och taxi deklarerat att man ämnar satsa på biogasdrivna fordon som ett huvudspår i sitt miljöarbete. Dessa trafikoperatörer är potentiellt mycket stora gasförbrukare och relativt förutsägbara. Antalet fordon och planerna för expansionen är i stort sett kända och fordonen förnyas med stor regelbundenhet. Detta förenklar planeringen även för möjliga gasproducenter, förutsatt att en bra dialog finns.

Marknaden med privat- och tjänstebilar är betydligt känsligare och svårare att förutse. Tjänstebilsektorn påverkas av systemet med reducerat förmånsvärde för miljöbilar och miljöbilsdefinitionen är under diskussion. Sammantaget är ändå efterfrågan, på både kort och lång sikt, större än tillgången.

Jonas Forsberg, Biogas Öst
jonas.forsberg@energikontor.se

Landsbygdsprogrammet bidrar

Landsbygdsprogrammets biogasstöd ger 30 % av investeringskostnaden, dock som mest 1,8 miljoner kronor. Sverige har lämnat förslag till EU-kommissionen att höja taket till 68 miljoner.

Läs mer om...

... stöd för förnybar energi och klimatsatsningar på Jordbruksverkets webbplats www.sjv.se/amnesomraden/stod/fornybarenergioklimatsatsningar.

Foto: Bioenergiportalen.se

Om kor och klimat

Animaliska livsmedel är verkligen i hetluften i klimatdebatten. Anna-Karin Modin Edman, miljöexpert på Svensk Mjolk anser att debatten tyvärr ofta är alltför förenklad och kan leda till felaktiga slutsatser kring hur vi bör äta.

Att jämföra äpplen och päron

Resonemanget kring att undvika kött och mjölkprodukter av klimatskäl baseras på jämförelser av klimatpåverkan per kilo livsmedel, där vegetabilier generellt har lägre växthusgasutsläpp än animalier. Men resonemanget hanterar inte att vegetabiliska och animaliska livsmedel generellt inte är likvärdiga ur närings synpunkt. Vi måste istället börja diskutera den näringsmässiga valuta vi får för utsläppen.

Det finns en ny metod att jämföra livsmedel med avseende på både näringsinnehåll och klimatpåverkan, Nutrient Density to Climate Impact Index (NDCI-index). Metoden har använts för att jämföra de vanligaste måltidsdryckerna i Sverige samt havredryck och sojadryck, se diagram nedan. Beräkningarna visar att mjölk ger mest näring i relation till sin klimatpåverkan. Kranvatten är bästa måltidsdrycken utan näring, med försumbar klimatpåverkan. Utsläppen av växthusgaser från mjölkproduktionen delas också av mjölk och kött, eftersom mycket av det nötkött som produceras i Sverige kommer från mjölkproduktionen. Klimatpåverkan från vår svenska mjölkproduktions nötkött kan vara upp till 40 procent lägre per kilo jämfört med specialiserad nötköttsproduktion.

Producerar mer än mat

Lika viktigt som att inkludera matens näringsinnehåll när vi diskuterar klimatpåverkan är att också ta med de andra miljömålen. Sverige har beslutat att arbetet med att uppnå våra nationella miljömål inte får leda till att vi flyttar problemen utomlands. Därför är det oroande att vi importerar allt mer av det vi äter. För produktionen i utlandet är oftast inte bättre ur miljöperspektiv än vår svenska mjölk- och köttproduktion.

Diagram näringstäthet

NDCI-index anger näringstäthet per klimatpåverkan. En hög stapel innebär mycket näring i relation till de växthusgasutsläpp som produktionen orsakat. Här jämförs drycker. Mjölk ger mest näringsmässig valuta för sina utsläpp. Kranvatten ger vare sig näring eller utsläpp av växthusgaser.

Läs mer om...

...NDCI-Index. Hela rapporten finns att ladda ner på www.foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/5170

Svenskt jordbruk har minskat utsläppen av växthusgaser med 13 procent sedan 1990. Utsläppen per liter svensk mjölk minskade med nästan 20 procent mellan 1990 och 2005. En liter svensk mjölk har nästan hälften så stora växthusgasutsläpp som världsgenomsnittet. Det finns alltså inga klimatvinster med att importera mjölk och mjölkprodukter.

Förädling av det oätbara

Vi kan heller inte importera den positiva miljöpåverkan som våra svenska nötkreatur bidrar med. Den påverkan är i högsta grad lokal. Mjölkkor har en förmåga att förädla oätbart protein till ätbart protein i form av mjölk och kött. Ju mer bete och grovfoder, oätbara resurser för oss människor, desto mer resurseffektiv produktion.

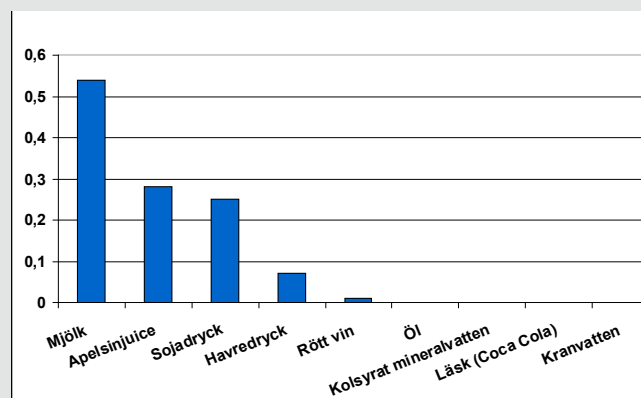
Bete på naturbetesmarker och foderodling är centrala för att uppnå miljömålet ”Ett rikt odlingslandskap”. Allt färre betande mular, inom både mjölk- och nötköttsproduktionen, innebär att de artrikaste naturtyper vi har i vårt land, ängs- och hagmarkerna, riskerar att försvinna. Det utgör ett allvarligt hot mot miljömålet ”Ett rikt växt- och djurliv”. Dessa gräsmarker kan också ha en positiv klimatpåverkan genom att kol lagras in i marken. Det finns indikationer på att så mycket som en tredjedel av en genomsnittlig mjölkkos årliga växthusgasutsläpp kan kompenseras av gräsmarkerens kolinlagring.

Valuta för pengar och utsläpp

Vi anser att de som anser att vi ska sluta äta svenska mjölkprodukter och svenskt nötkött har missat helheten, både ur näringsperspektiv och ur miljöperspektiv. Det produceras både fantastiska livsmedel och positiv miljöpåverkan på gårdarna runt om i länet och i landet. Det är valuta för både utsläpp och pengar och något att vara riktigt stolt över som producent.

Anna-Karin Modin Edman
Miljöexpert på Svensk Mjolk

svensk mjölk
SWEDISH DAIRY ASSOCIATION

Järnarosen - en klimatsmart ros

Familjeföretaget Järna Rosodling har antagit utmaningen att minska energiförbrukningen och lägga om till förnybar energi. De fick förra året ett av totalt 17 stöd inom Landsbygdsprogrammet för klimat- och energisatsningar i länet.

Gamla anor och nya sorter

I Järna en mil söder om Södertälje driver familjen Johnsson sedan början av 60-talet Järna Rosodling. Handelsträdgården har dock ännu äldre anor eftersom den varit i drift sedan 1911. Då hette den Löfsta Handelsträdgård och bestod av enkla växthus där man odlade grönsaker och blommor. Men nu är det rosodling som gäller och det är andra och tredje generationen Johnsson som står vid rodret, Jan-Erik och Monica tillsammans med barnen Robert och Cecilia. Året runt produceras ett stort sortiment av rosor som levereras till närliggande orter i Stockholm och Södermanland. Men man arbetar också med förädling och tar varje år fram minst fem nya sorter.

Ett företag som jobbar med effektiviseringar

Rosorna odlas idag i en modern anläggning på totalt ett hektar där man jobbat med att effektivisera såväl produktionen, som vatten- och energianvändningen. Produktionen har bland annat effektiviserats genom att man investerat i en robot som sorterar och packar rosorna inför leverans. Man har också bytt ut de fasta borden mot rullbäddar vilket gör att rosor kan odlas på en större del av växthusytan. 85 procent av ytan under glas utnyttjas numera för produktion, jämfört med 65 procent då fasta bord användes. Vattenanvändningen har effektiviserats med ett recirkulerande bevattningssystem. Principen är att det vatten som rosorna inte förbrukar återanvänds vilket innebär att man hushållar med både vatten och gödningsmedel. Slutligen har energianvändningen effektiviserats genom att man monterat datorstyrda energivävar på insidan av växthustaken. Vävarna rullas ut under natten

vilket minskar värmeförlusterna. Detta har i sin tur lett till en halvering av energiförbrukningen i växthusen!

Luftvärmepump och ackumulatortank

Att hushålla med energi är förstås centralt när man bedriver växthusodling i svenskt klimat eftersom uppvärmning krävs under stor del av året. Robert menar att de flesta växthusodlare idag funderar på och räknar på olika energibesparande åtgärder. Men det har varit några kärva år för branschen och då blir det svårare att våga göra större investeringar. Det finns inte heller någon färdig paketslösning som passar alla, utan var och en får sy ihop sin egen modell efter de förutsättningar som finns. För Järna Rosodlings del har man valt att investera i två stora luftvärmepumpar. Luftvärmepumparna har varit i drift sedan 2009 och har tillsammans med en 1000 m³ ackumulatortank minskat energiförbrukningen i växthusen. Vattnet i ackumulatortanken värms upp av överskottsvärme för att sedan kunna återföras vid behov. Robert berättar att vattnet i tanken faktiskt värms upp under soliga vinterdagar även om det är tio minusgrader ute.

Oberoende av fossila bränslen

När värmepumpen inte räcker till för att hålla rätt temperatur har man fram till förra året skött uppvärmningen med en oljeeldad värmepanna. Men sedan ett år tillbaka är växthusen helt oberoende av fossila bränslen, förklarar Robert. Den senaste investeringen har nämligen varit en flispanna. Han poängterar att även elen som används till belysning och värmepumpar är förnybar eftersom den kommer från vind- och vattenkraft.

Så när du nästa gång bestämmer dig för att fira någon med en vacker ros eller två, se efter om det finns ett närodlat och klimatsmart val i din blomsterbutik!

Pia Stålnacke

Landsbygdsprogrammet bidrar

Järna Rosodling har beviljats investeringsstöd för luftvärmepumparna.

Företag som vill investera i klimat- eller energiåtgärder kan söka investeringsstöd inom Landsbygdsprogrammet. Under 2011 beviljades 13 sådana investeringsstöd i länet.

Läs mer om...

...Järna Rosodling på www.jarnarosen.se

Foto: Järnarosen

Nytändning för salix?

Salixdagen gick av stapeln utanför Kumla i slutet av januari. Tre tekniker för skörd demonstrerades, varav två helt nya för de flesta. Korta presentationer om bland annat lönsamhet i salixodlingen erbjöds också. Dagen besöktes av kring 150 personer, och många vittnade om att dagen upplevdes som en nytändning för energigrödan salix.

Lönsamhet och teknik i fokus

Syftet med dagen var att peka på grödans potential som lönsam produktionsgren för jordbruket. Idag har vi betydligt mer kunskap om salix än för tjugo år sedan, då gjordes en rad misstag som bidragit till produktionens bristande lönsamhet. Nya bättre kloner (sorter) bidrar också positivt till situationen. Tidigare erfarenheter av skörd av salix har pekat mot att det inte finns någon teknik som passar för alla situationer och som kan möta alla kunders behov. Slutsatsen har blivit att marknaden behöver flera tekniker, och att det går att handla med bränslet salix i fler former än som flis. Under dagen demonstrerades tre olika tekniker.

Lönsam salixproduktion

I ett tält uppvärmt med salixbränsle presenterade Carina Gunnarsson från JTI (Institutet för jordbruks- och miljöteknik) förhållandena och det ekonomiska resultatet vid tre företag som satsat seriöst på salix och som av olika anledningar fått mycket gott ekonomiskt utbyte av sina satsningar. Det handlade om engagemang i alla led, från odling till försäljning, om välskött odling på lämplig mark och plats och om samverkan mellan odlare. Användning av avloppsvatten och slam var också en framgångsfaktor liksom gynnsam lokalisering nära vattenreningsverk och/eller värmeverk/kund.

Självgående flishack

Den mest beprövade tekniken att skörda salix är den med en självgående fälthack. Flisen blåses från hacken över till ett transportekipage som kör bredvid hacken

under skörden. Tekniken demonstrerades under dagen i Kumla av Karl Oskar Sundquist med hjälp av en hack från New Holland. Hacken ger ett fint homogent bränsle. När systemet är igång har det en mycket hög kapacitet och flisen måste ofta mellanlagras någonstans i systemet, vilket ger merkostnader. Systemet är känsligt för större snödjup och kräver god bärighet för att maskinerna ska ta sig fram.

Skörd av hela skott

Att skörda den i form av hela skott är en nyare metod. Den tekniken visades upp under salixdagen med hjälp av en dansk maskin med namnet Stemster ägd av Sven Jönsson och söner, Örebro. Skotten samlas på ett flak på skördaren. Lasten tippas av vid fältkanten och hämtas av en skotare, timmerbil eller buntmaskin. En buntmaskin från Robico visades upp av Aktiebolaget Råsta i Köping. Buntarna kan lagras över sommaren och flisas stationärt under nästkommande eldningssäsong.

Salix på rundbal

Den tredje, och för svenska förhållande nyaste, tekniken är den att samla grödan i rundbalar. Tekniken demonstrerades med hjälp av maskinen Biobaler. Biobaler slår av grödan med en kraftig slaghack monterad på en kraftig rundbalspress. Balarna lindas med plastgarn och kan hanteras med samma redskap som rundbalat stråfoder. En bal är 1,2 x 1,2 meter och väger i snitt 450 kilo. Energiinnehållet i en bal är kring en MWh. Kapaciteten uppges vara 15 till 20 ton per timme. Balarna kan eldas i så kallade storbalspannor utan föregående sönderdelning, antingen direkt eller kanske hellre efter en sommars lagring. Balarna kan också sönderdelas vid lagringsterminal eller värmeverk i en stationär hack.

*Gunnar Hadders, Hushållningssällskapet
018-56 04 12*

Om Salixdagen och Salixodlarna

Bakom evenemanget stod föreningen Salixodlarna, JTI, SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut samt Hushållningssällskapet.

Salixodlarna organiserar idag 33 medlemmar i framför allt Örebro län som tillsammans odlar cirka 800 hektar salix. Föreningen bistår odlarna med bland annat förmedling av skördeuppgifter och bränsle.

Lästips:

JTI:s studie "Lönsam salixodling – Tre goda exempel" finns publicerad på biogasportalen, www.bioenergiportalen.se. Jordbruksverkets helt färsk "Handbok för salixodlare" finns på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

Foto: Peter Lustig

Klimatmål

Det arbetas intensivt med att begränsa klimatförändringarna i hela samhället och på många olika nivåer. Här presenteras de övergripande målen och hur Länsstyrelsen i Stockholms län arbetar med frågan.

Miljömålet Begränsad klimatpåverkan

Begränsad klimatpåverkan är ett av de miljömål som Länsstyrelsen i Stockholms län prioriterar. Målet anger att halten av växthusgaser i atmosfären ska stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farlig. Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras.

Länsstyrelsens klimat- och energistrategi

Framtagandet av Länsstyrelsens klimat- och energistrategi är inne på sluttampen. Strategin har siktet inställt på miljömålet Begränsad klimatpåverkan och omfattar omställning av energisystemet, energieffektivisering och robust energitillförsel. Den fokuserar på de insatser som i dagsläget bedöms vara mest verkningsfulla med hänsyn till rådande förutsättningar och trender. Strategin ska fungera som hela länets strategi. Ett framgångsrikt klimatarbete i länet förutsätter samarbete bland aktörer som kommuner, landsting, näringsliv och organisationer liksom från enskilda och hushåll.

Färdplan 2050

Med Färdplan 2050 har regeringen inlett det långsiktiga klimatarbetet som ska leda till att Sverige får en hållbar och resurseffektiv energiförsörjning och inga nettoutsläpp av växthusgaser i atmosfären 2050. Länsstyrelsen arbetar just nu med ett uppdrag från regeringen att lämna underlag till hur den regionala nivån kan bidra till visionen.

*Anna-Lena Andersen Lökvist,
Enheten för miljöplanering, 08-785 50 38*

Läge för vindkraft?

Vindkraften producerar förnybar energi och visst blåser det i Stockholms län. Men det är inte alldeles enkelt att etablera vindkraft. Vad gäller för den som vill bygga för vindkraft i Stockholms län?

Konkurrerande intressen

En bra lokalisering av vindkraftverk är betydelsefull för att undvika konflikter med bland annat bebyggelse och natur- och kulturvärden. Länsstyrelsen har tagit fram ett planeringsunderlag för större vindkraftsanläggningar som beskriver möjligheterna att bygga vindkraft i länet. Där står till exempel att det är angeläget att enskilda vindkraftsprojekt lokaliserar på ett varsamt sätt. Generellt bör strävan vara att anläggningarna samlokaliseras, särskilt i känsligare miljöer. Länsstyrelsen har ansett att vindkraftslokalisering kan vara särskilt lämplig just i närheten av, eller till och med inom, större exploaterade områden såsom flygplatser, industriområden, täkter, deponier och hamnar. I länet finns fem av Energimyndigheten utpekade riksintresseområden för vindbruk, fyra ute till havs och ett på land. Ett riksintresse innebär att staten har anspråk på markanvändningen. Under 2011-2012 pågår en revidering av riksintressen för vindbruk.

Många regler

Det finns flera olika bestämmelser som gäller vindkraftsetablering. Vilka tillstånd som behövs kan man läsa om på en webbplats som heter Vindlov som bland annat Energimyndigheten ligger bakom, www.vindlov.se.

Boverket har i uppdrag att stödja och underlätta en utbyggnad av vindkraften. På deras webbplats finns information, länkar och handböcker, www.boverket.se/Planera/planeringsfragor/Vindkraft/.

*Anette Broman,
Enheten för miljöskydd, 08-785 551 35*

Läs mer om...

miljömålet Begränsad klimatpåverkan på miljömålsportalen, www.miljomal.nu/

Länsstyrelsens arbete med Klimat- och energistrategin och Färdplan 2050 på Länsstyrelsens webbplats, www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/miljo-och-klimat

Foto: Sofia Äng

Läs mer om...

...Länsstyrelsens planeringsunderlag på Länsstyrelsens www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/miljo-och-klimat

Lästips!

Forskningsprogrammet Vindval tar fram resultat om vindkraftens miljöpåverkan, positiv eller negativ, och som är praktiskt användbara, www.vindval.se.

Kunskap som gynnar din ekonomi och klimatet

På annonsplats i den här tidningen har vi under det senaste året sett aktiviteter som **Sparsam körning, Gårdsvärme, Energieffektivisering och Energikartläggning. Hur har det gått? Vad hände sen? Vi har frågat kursarrangörer, rådgivare och en nöjd kursdeltagare.**

Kompetensutveckling inom klimat- och energiområdet borde ligga i tiden. Inte bara för att klimatfrågan ständigt uppmärksammas utan också för att energipri- serna är höga och det finns en potential till besparing.

Sparsam Körning ger resultat.

Gunnar Hadders på Hushållningssällskapet i Uppsala ordnade under 2011 två kurser i sparsam körning i länet.

- Varje person körde samma uppgift på morgonen, före teoripassen, och sedan igen på eftermiddagen. På så vis fick man en uppfattning om vad de nya kunskaperna haft för effekt på förarens körsätt. De flesta förarna utförde efter utbildningen sin uppgift med mindre bränsleförbrukning. Ofta utfördes uppgiften samtidigt snabbare. På en vägtransport, till exempel, som tog kring 12, minuter sänkte förarna på kursen i medeltal bränsleförbrukningen med åtta procent. Samtidigt tog transporten i snitt nio procent kortare tid, avslöjar Gunnar.

- Deltagarna har varit mycket nöjda, men det har inte varit någon anstormning av anmälningar till aktiviteterna precis, säger Gunnar. Han berättar också att han just genomfört en första energikartläggning i länet, med en grupp lantbrukare på Södertörn. Nu hoppas han på fler!

Minskad förbrukning

En som deltog i en kurs i sparsam körning i höstas är Thomas Gustafsson på Nibble gård i Ösmo. Hans företag har många maskiner som går, både på åkrarna och i snösvängen.

- Det var självklart för mig att gå kursen när den

nu erbjöds i närområdet, för jag har jobbat medvetet med att minska energiförbrukningen på gården under en längre tid. Även om man kände till många av råden, så satte kursen fokus på hur mycket det verkligen gör, alla små saker tillsammans. Tomgångskörningen har till exempel minskat mycket efter kursen och när jag tittar på förbrukningen på gården så ser jag ju att det har haft effekt, säger Thomas som tycker det är synd att inte fler tar chansen.

- Kanske inser man inte riktigt potentialen till besparing, avslutar han.

Efterfrågan ökar

Christer Johansson är energirådgivare på LRF Konsult i Linköping och har också genomfört kurser i Sparsam körning, Gårdsvärme och Energieffektivisering. Han delar Gunnars bild av att det går lite trögt att få folk till aktiviteterna.

- Priset på el och diesel styr såklart efterfrågan. Och även om det är klokt att spara så tycker många att det är roligare att tjäna pengar, säger Christer. Han är dock optimistisk och tror att det vänder 2012. Han har redan märkt en ökad efterfrågan nu efter årsskiftet.

- Jag tror att det är viktigt att visa på hur man kan energieffektivisera på olika sätt. Ibland väcker också dessa idéer tankar om hur man kan skaffa energieffektivare teknik eller ersätta fossilbränsle med förnyelsebar energi. På detta sätt kan både plånboken och klimatet gynnas, menar Christer.

Framtiden för sig

Kompetensutveckling inom området har helt klart framtiden för sig. Sparsam körning kommer som krav inom KRAV 2012 och en modul som heter Energikollen är på väg inom Greppa Näringen. Ta chansen under 2012 att lära dig något som gynnar både gårdens ekonomi och klimatet.

Hanna Williamsson

Energikartlägningscheck från Energimyndigheten

Företag som använder mer än 500 MWh energi per år eller lantbruk som omfattar minst 100 djurenheter kan söka stöd för energikartläggning i företag och lantbruk hos Energimyndigheten, även kallat "energieffektiviseringscheck". Stödet kan sökas fram till år 2014 och täcker 50 procent av kostnaden för energikartläggningen, upp till maximalt 30 000 kronor.

En energikartläggning ger dig svar på hur mycket energi som årligen tillförs och används för att driva verksamheten, hur energin är fördelad och hur företaget kan energieffektivisera. Läs mer på Energimyndighetens webbplats, www.energimyndigheten.se

Lantbruksföretag med 50 till 100 djurenheter erbjuds energikartläggning genom Landsbygdsprogrammet, se annons sidan 13.

Foto: Mette Kjöbek Petersen

Om aktiviteterna

Här kan du se ett urval av aktuellt kursutbud och vilken rådgivning som erbjuds. För mer detaljerad information hänvisar vi till Länsstyrelsens webbplats och till vårt elektroniska nyhetsbrev. Där kan du också hitta fler aktiviteter.

Aktiviteterna som annonseras här genomförs av olika aktörer men bekostas alla helt eller delvis genom Landsbygdsprogrammet 2007-2013 som finansieras av EU och svenska staten. För en del aktiviteter tas också en deltagaravgift. Eventuell deltagaravgift anges i annonsen.

OBS! Efter sista anmälningssdag är anmälan bindande.

Önskemål

Har du önskemål om aktiviteter här är du välkommen att kontakta Mette Kjöbek Petersen 08-785 41 97 eller mette.kjobekpetersen@lansstyrelsen.se

Elektroniska nyheter

I det elektroniska nyhetsbrevet Landsbygd i Centrum får du löpande, direkt till din e-post, information om aktuell kompetensutveckling. Bli prenumerant på det elektroniska nyhetsbrevet på www.lansstyrelsen.se/stockholm/lic

Kalendariet på webben

I kalendariet på vår webbplats finns alla aktiviteter. Det uppdateras löpande, så där kan du även hitta aktiviteter som inte hinner annonseras i de fyra tryckta numren av Landsbygd i Centrum, www.lansstyrelsen.se/stockholm/lantbruk

Föl på väg

Länsstyrelsen inbjuder till en eftermiddag med veterinär Elisabeth Hemberg, DVM dipECAR och utfodringsrådgivare Eva Dahlström, Oberoende foderråd. Kursen behandlar hur man som stoägare kan påverka stoets och fölets hälsa, vad är normalt beteende vid fölning och fölets första dygn. Forskningsresultat om sambandet mellan fölets hälsa och framtida prestation presenteras liksom råd om utfodring av både det dräktiga stoet och det avvanda fölet.

Tid och plats: Den 27 mars mellan 14.00 och 17.00, Länsstyrelsen i Stockholm, Hantverkargatan 29.

Anmälan och kontakt: Senaste den 21 mars via Länsstyrelsens webbplats eller till Åsa Pettersson, 08-785 49 32 eller asa.pettersson@lansstyrelsen.se.

Deltagaravgift: 200 kronor exklusive moms. Fika och kursmaterial ingår. Kursavgiften faktureras i efterhand.

Arrangör: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Lamning och lamningshjälp

Välkommen till en kvällskurs som tar upp förberedelser inför lamning, lamning och lamningsproblem, hur du hanterar nedkylda lamm och strategier för övertaliga lamm i besättningen samt lammens första tid. Praktisk övning ingår där du får förlösa tyglamm ur en så kallad lamningslåda. Ulrika Rockström, Skärgårdsveterinär och Åsa Pettersson, Länsstyrelsen deltar.

Tid och plats: Den 26 mars, Bogesunds slottsvandrarhem, Vaxholm.

Anmälan och kontakt: Senast den 19 mars via Länsstyrelsens webbplats eller till Åsa Pettersson, 08-785 49 32 eller asa.pettersson@lansstyrelsen.se.

Deltagaravgift: 200 kronor exklusive moms. Fika och kursmaterial ingår.

Arrangör: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Foto: Emma Lemmno

Friskare företagare

Kvinnliga företagare på landsbygden erbjuds en ny chans att gå kursen i affärsutveckling som tar fokus på företagaren själv – den viktigaste resursen för ett litet företags utveckling och lönsamhet. Kursen handlar om att fokusera på nuet, om att prioritera det viktiga och strunta i det oviktiga, om effektivitet och kreativitet, om balans och mindre stress! Kursledare är Åsa Nord och Agneta Billby, naturhälsopedagoger och mindfulnessinstruktörer.

Tid och plats: Start den 8-9 mars (internat) Åkerögården, Rådmanlösö. Därefter sju förmiddagsträffar 21 mars, 4 april, 18 april, 2 maj, 16 maj, 29 augusti och 12 september. Platserna varierar, men ligger alla i Norrtälje – Rimboområdet.

Deltagaravgift: 1 500 kronor exklusive moms. Kostnad för förtäring (ca 40 kronor/gång) vid förmiddagsträffarna tillkommer.

Kontakt och anmälan: Anmälan omgående till Åsa Nord 070-363 13 70 eller Agneta Billby 073-783 83 02 eller till friskareforetagare@hotmail.com.

Arrangör: Lilla Ekeby i Rimbo AB.

Greppa Näringen

Greppa Näringen erbjuder kostnadsfri individuell rådgivning som både lantbrukare och miljön tjänar på. Målen är minskad övergödning, säker användning av växtskyddsmedel och minskade utsläpp av klimatgaser. Inom flera olika rådgivningsmoduler erbjuds till exempel växtnäringsbalanser, kväve- och fosforstrategier, växtskyddshantering, kontroll av foderstater, markpackning och mycket mer anpassat efter gårdens produktion.

Du som har mer än 50 hektar åkermark och/eller mer än 25 djurenheter är välkommen att bli medlem. På Greppa Näringens webbplats finns mycket att hämta även för dig som inte kan bli rådgivningsmedlem. Genom att bli IT-medlem kan du till exempel ta del av de senaste nyheterna i nyhetsbrevet. Du kan också göra en egen växtnäringsbalans eller stallgödselkalkyl och få goda råd via korta filmsekvenser. www.greppa.nu är adressen.

Greppa Näringen är en samordnad satsning mellan Jordbruksverket och länsstyrelserna med stöd av LRF. Rådgivningen finansieras inom Landsbygdsprogrammet.

Kontakta din rådgivare direkt!

Hushållningssällskapet	Martin Odensten	070-338 50 10
Svenska Husdjur	Emelie Ugglå	070-688 05 58
SorPet	Sören Pettersson	070-300 08 44
Associera Lantbruksrådgivning	Wijnand Koker	070-562 17 87

Kontakt på Länsstyrelsen: Cecilia Norén, 08-785 49 11

Framgångsrikt feminint företagande

Framgångsrikt feminint företagande är ett åtta månader långt program som vänder sig till kvinnliga entreprenörer på Stockholms läns landsbygd som vill driva ekologiskt långsiktiga, hållbara verksamheter. Vi utbildar och inspirerar tillsammans med ett stort nätverk av kvinnliga företagare. Programmet omfattar totalt sex tvådagarsträffar och personlig coaching.

Tid och plats: Start den 22 mars i Kulturhuset, Ytterjärna

Deltagaravgift: 5 400 kronor exklusive moms.

Kontakt och anmälan: Ansökningsprocessen har startat. Ansök via info@feminint-foretagande.se eller 0708-770 370. Mer information finns på www.feminint-foretagande.se.

Arrangör: Framgångsrikt Feminint Företagande

Trädgårdsrådgivning

Det finns möjlighet till kostnadsfri rådgivning om minskad användning och säkrare hantering av bekämpningsmedel samt optimerad användning av växtnäring riktad till odlare av kruk- och utplanteringsväxter.

Kontakt: Monica Konsult, Monica Borg Ohlson, 0220 - 408 18 eller 070-645 59 98.

Energikartläggning

Hushållningssällskapet erbjuder lantbruksföretag med mellan 50 och 100 djurenheter möjlighet att få en energikartläggning till ett starkt reducerat pris. I grupper om tre till fem företag med liknande produktionsförhållanden i närheten av varandra träffas man på en av deltagarnas företag, får en grundläggande genomgång kring potentialen att spara energi och gör en gemensam kartläggning av den aktuella gården. De deltagare vars företag inte besöks får göra sin egen kartläggning i en mall som skickas in till Hushållningssällskapet och får kommentarer. Antalet platser är begränsat. "Först till kvarn" gäller.

Kostnad: 950 kronor per företag exklusive moms.

Kontakt och anmälan: Gunnar Hadders, energirådgivare gunnar.hadders@hushallningssallskapet.se eller 018-54 04 12

Arrangör: Hushållningssällskapet

OBS! Hör också av er om ni önskar utnyttja Energimyndighetens rådgivningscheck (se sidan 11).

Sparsam körning

Genom att lära sig mer om hur traktorns motor och växellåda fungerar och bäst används kan man spara mellan 5 och 15 % bränsle.

LRF Konsult erbjuder under hösten heldagskurser i sparsam körning för dig som arbetar inom lantbruket. Utbildningen omfattar både teori och praktiska övningar i traktorer med mätutrustning.

Tid och plats: Den 22 mars, Norrtälje.

Deltagaravgift: 300 kronor exklusive moms.

Anmälan: Senast den 19 mars till Karin Karlsson 013-377002.

Kontakt: Christer Johansson 0708-261738, christer.johansson@konsult.lrf.se.

Arrangör: LRF Konsult.

Rådgivning om ekologisk grönsaksodling

Det finns möjlighet till rådgivning om yrkesmässig odling av grönsaker på friland.

Kontakt: Elisabeth Ögren, Länsstyrelsen i Västmanland, 070-325 38 12.

Rådgivning om ekologisk fjäderfäproduktion

För dig som tänker utöka den ekologiska produktionen eller lägga om till ekologisk fjäderfäproduktion finns möjlighet till rådgivning.

Kontakt: Åsa Odelros, 070-697 66 11 eller 0291-610 41.

Rådgivning om ekologisk grisproduktion

Hushållningsällskapet har en grupp för ekologiska grisproducenter som vill utveckla sin produktion. Är du intresserad av att ansluta dig till gruppen?

Kontakt: Stina Stabo, 018-56 04 19 eller 070-399 11 89.

Rådgivning om ekologisk växtodling och djurproduktion

För dig som tänker utöka den ekologiska produktionen eller lägga om till ekologisk produktion finns möjlighet till rådgivning hos Hushållningsällskapet.

Kontakt: Anna Linell (växtodling), 070-562 02 72 eller Stina Stabo (nöt, får och mjölkproduktion), 018-56 04 19.

Marknadskompetens med ekologisk inriktning

Är du landsbygdsföretagare/en grupp av landsbygdsföretag med intresse för ekologisk produktion och vill ha hjälp med att bolla och strukturera upp företagsutvecklingsidéer? Vänd dig då till Dirk van der Krogt, marknads- och branschutvecklare på Ekologiska Lantbrukarna, 018-10 10 36, 073-752 24 97, dirk.vanderkrogt@ekolantbruk.se

Odling och användning av udda grönsaker

Välkommen till en heldag kring temat udda grönsaker. Lena Israelsson, känd trädgårdsskribent ger oss tips på odlingsvärda och delikata köksväxter, även sådana som ännu är "oupptäckta" i Sverige. Rune Kalf-Hansen från Kalf-Hansens Matateljé delger oss sina tankar kring hur man kan arbeta med säsongens ekologiska råvaror och helheten från frö till bord samt de mervärden som finns i ekologisk mat. Johan Sjöstedt, kock på Hornuddens trädgård där kursen hålls, berättar hur de skapar mervärden med råvaror och en symbios mellan odling, butik och restaurang.

Tid och plats: Den 16 mars, Hornuddens trädgård, Strängnäs.

Anmälan och kontakt: Senaste den 9 mars till Agneta Mattsson, Landsbygdsenheten 021-19 50 24 eller via kurskalendern på webbplatsen www.lansstyrelsen.se/vastmanland. För frågor kontakta Elisabeth Ögren, elisabeth.ogren@lansstyrelsen.se, 021-19 50 29, 070-325 38 12

Deltagaravgift: 300 kronor exklusive moms som betalas mot faktura. För- och eftermiddagsfika och lunch kostar 385 kr inklusive moms och betalas direkt på plats.

Arrangör: Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Rådgivning om frukt, bär, sparris och rabarber

För dig som yrkesmässigt odlar eller tänker lägga om till ekologisk odling av frukt, bär, sparris och rabarber finns möjlighet till enskild rådgivning. Ta kontakt med Kirsten Jensen senast månaden innan besök önskas. Besök ska planeras med framförhållning för att optimera transport och restid. Kirsten Jensen skickar även informationsbrev via e-post, om du gör en anmälan via e-postadressen nedan.

Kontakt: Kirsten Jensen, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 070-571 53 51 eller kirsten.jensen@lansstyrelsen.se.

Foto: Kirsten Jensen

Livsmedel och mervärden

PreBio erbjuder kurser om att kommunicera matens mervärden till sina kunder.

- **Packa smart.** En dag om förpackningslösningar till småskalig livsmedelsproduktion.

Tid och plats: Arboga den 17 mars, Knivsta den 7 april eller Strängnäs den 2 maj.

- **Smak - mycket användbart mervärde.** En dag om att utveckla och sälja livsmedel med smak som mervärde.

Tid och plats: Arboga den 29 mars, Knivsta den 27 april eller Strängnäs den 17 maj.

- **Kvalitet i råvara och förädling.** En dag om kvalitet i råvaror och förädling som följs upp av en dag som du väljer utifrån intresse och produktionsinriktning.

Tid och plats: Första delen: Strängnäs den 9 mars, Arboga den 5 april eller Knivsta den 13 april.

- **"Funktionella" livsmedel.** En dag om så kallad Functional Food. Vilka är de nyttiga egenskaperna? Vad får man säga om sambandet mellan mat och hälsa?

Tid och plats: Arboga den 23 mars, Knivsta den 4 maj eller Strängnäs den 10 maj.

Deltagaravgift: 400 kronor exklusive moms per dag.

Anmälan och kontakt: Senast tio dagar före respektive aktivitet till info@prebio.se, Maria Åkesson, 070-522 43 39

Arrangör: PreBio

Introduktionskurs i ekologisk odling av udda bär

Aronia, havtorn, rosenkvitten... detta är bara några av de många spännande nya bärslag som även de svenska konsumenterna börjat efterfråga. Speciellt ekologiska produkter är populära. Vad skall man tänka på när man börjar odla? Rådgivare Kirsten Jensen, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, berättar om hur man förbereder växtplatsen, planterar, gödslar samt hur man tar hand om växtskydd och ogräsbekämpning. Kursen omfattar även ett fältbesök hos Göran Andersson i Hackvads Via i Fjugesta.

Tid och plats: Den 28 mars, Hackvads Via, Fjugesta.

Anmälan och kontakt: Senaste den 18 mars via Länsstyrelsens webbplats eller till Mette Kjöbek Petersen, 08-785 41 97.

Deltagaravgift: Kursen är kostnadsfri för deltagarna, men en avgift för mat och fika tillkommer.

Arrangör: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Trädgård som tillgång

Två kurser är aktuella inom kompetensutvecklingsprojektet "Trädgård som tillgång" som vänder sig till besöksföretag på landsbygden. Projektet omfattar alla fem länen runt Mälaren och Hjälmaren och syftar till att fler företagare på landsbygden ska kunna använda trädgård som ett mervärde i företagandet.

- Kurs om prissättning, målgrupp och marknadsföring

Hur ska jag kunna tjäna pengar på att ha en fin trädgård utanför min gårdsbutik eller mitt Bed & Breakfast? Hur kan jag förmedla det unika med min verksamhet? Vem är kunden och hur kan jag marknadsföra min verksamhet? Detta och mycket mer kommer vi att diskutera under kursen.

Tid och plats: Den 21 mars på Hults säteri, Nora eller den 22 mars på Hökeriet på Granby gård, Vallentuna. Välj det tillfälle som passar dig.

- Smycka ditt företag med sommarblommor

En kursdag om att använda sommarblommor för att sätta ihop vackra och tåliga kombinationer. Mona Holmberg, med ett förflutet som ansvarig för sommarblommorna på Göteborgs Botaniska Trädgård och författare av sommarblomsboken "Nordiskt ljus och italiensk hetta", leder kursen.

Tid och plats: Den 26 mars på First Hotel Park Astoria i Enköping eller den 27 mars kl. i Arboga. Välj den dag som passar dig.

Deltagaravgift: 300 kronor exklusive moms per kurstillfälle. Förtäring betalas direkt på plats.

Anmälan: Senast den 15 mars respektive 19 mars via kurskalendern på webbplatsen, www.lansstyrelsen.se/vastmanland eller i andra hand till Länsstyrelsens växel, 021-19 50 00.

Kontakt: Elisabeth Ögren, elisabeth.ogren@lansstyrelsen.se, 021-19 50 29, 070-325 38 12

Arrangör: Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Rådgivningscheck

Känner du ett behov av att diskutera utvecklingsidéerna för ditt företag med en rådgivare? Om dina utvecklingsplaner är förenliga med Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007-2013 finns chansen att få en rådgivningscheck. Anmäl intresse och rekvidrera blankett från Länsstyrelsen.

Kontakt: Mette Kjöbek Petersen 08-785 41 97, mette.kjobekpetersen@lansstyrelsen.se eller Åsa Pettersson 08-785 49 32, asa.pettersson@lansstyrelsen.se

Kvinnors företagande - en viktig drivkraft för tillväxten på landsbygden

Med denna inspirationsskrift vill Länsstyrelsen i Stockholms län lyfta fram kvinnor som driver företag och signalera att ni är en grupp som är viktig att satsa på, för en framtida levande landsbygd som utvecklas. Vi vill få verksamheter och företag på landsbygden i hela vårt län att starta, leva, växa och utvecklas.

Få inspiration från denna folder om kvinnor som lyckats förverkliga sina idéer och drömmar.

Ladda hem broschyren på www.lansstyrelsen.se - sök på "Faktblad 2011:3"

Landsbygd i Centrum ges ut inom Landsbygdsprogrammet för Sverige år 2007-2013

Enheten för lantbruksfrågor:

Geber Ulrika	Lantbruksdirektör	785 49 07
Alfredius Hanna	Fältkontroller	785 49 18
Andersson Henrik C	Länsfiskekonsulent, fiske- och skärgårdsfrågor	785 40 55
Appeltofft Viveka	Ansvarig för gårdsstöd, samordnare av SAM	785 49 33
Berry Ylva	Fältkontroller, SAM-handläggning	785 42 93
Carlsson Cathrine	Ansvarig för återkrav	785 49 44
Carlsson Lars	Företagsstöd, projektstöd, startstöd	785 49 28
Dahlberg Gunilla	Administratör	785 43 54
Florman Anna-Karin	SAM-handläggning, husdjur	785 42 37
Fägerlind Clara	Utbetalning av företags- och projektstöd	785 49 09
Hammarbäck Peter	Åtagandeplaner och restaureringsstöd till betesmarker	785 49 01
Joelsson Karin	Fältkontroller, Utvald miljö: kulturmiljö	785 49 29
Kjöbek Petersen Mette	Ansvarig för kompetensutveckling, Landsbygd i Centrum	785 41 97
Larsson Anders C	Ansvarig för företagsstöd, projektstöd och startstöd	785 49 14
Liljander Paulina	SAM-handläggning, fältkontroller, flyghavre, Utvald miljö: mångfaldsstråda	785 53 21
Nigell Richter Kristina	Ansvarig för miljöersättningar, SAM-handläggning	785 49 19
Norén Cecilia	Åtagandeplaner betesmark, stallgödselfrågor, biodlingsfrågor, ängs- och betesmarksinventering	785 49 11
Olsson Karin	Fältkontroller, SAM-handläggning, kartfrågor	785 44 09
Pettersson Åsa	Kompetensutveckling, företagsstöd, projektstöd, rovdjursstängsel	785 49 32
Sjöberg Niklas	Fiske- och skärgårdsfrågor	785 45 55
Skagerberg Frida	Fältkontroller, SAM-handläggning, ängs- och betesmarksinventering	785 49 24
Strömberg Maria	Återkrav	785 49 38
Stähle Sofia	Projektstöd inom Leader, kompetensutveckling inom företags- och landsbygdsutveckling	785 47 31
Stålnacke Pia	Vattenhushållning, Utvald miljö: våtmarker och växtnäring	785 49 31
Svensson Sven-Erik	Fastighetsfrågor och planering, företagsstöd, projektstöd, handläggning stöd till bredband	785 49 04
Tykesson Johannes	Kontrollansvarig, SAM Internet	785 49 20
Williamsson Hanna	Redaktör Landsbygd i Centrum, Utvald miljö: betesmarker	785 49 13
Åkerström Rose-Mari	SAM-handläggning, tvärvillkor, Landsbygd i Centrum	785 49 37

E-postadress: lantbruk.stockholm@lansstyrelsen.se